

UDK 821.111.09-31=163.41(049.32)

TOMISLAV M. PAVLOVIĆ
Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu

ODJECI ENGLESKOG ROMANA:

MODERNI ENGLESKI ROMAN U NAŠOJ KRITICI

Biljana Đorić-Francuski, *Odjeci engleskog romana: moderni engleski roman u našoj kritici*, Beograd, Filološki fakultet, 2006, 392

Edicija monografija u izdanju Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu je 2006. godine obogaćena zanimljivim delom značajnog obima, naslovljenim *Odjeci engleskog romana (Moderni roman u našoj književnoj kritici)*. Pomenuta knjiga predstavlja modifikovan tekst doktorske disertacije - *Recepcija posleratnog engleskog romana u književnoj kritici na srpskohrvatskom jezičkom području do 1985. godine* – koju je autorka, dr Biljana Đorić-Francuski, odbranila 2002. godine na matičnom fakultetu. Ovim se radom, kako sama autorka u Uvodu naglašava, vaspostavlja hronološko-tematski kontinuum sa prethodne dve kapitalne studije iz oblasti recepcije engleskog romana na našem području. To su disertacije dr Marije L. Šerbedžije – *Engleski roman od 1880. do 1914. u književnoj kritici na srpsko-hrvatskom jezičkom području* (odbranjena 1991. godine) i dr Svetozara M. Ignjačevića – *Engleski roman između dva rata na srpskohrvatskom jezičkom području (1918-1970)* (odbranjena 1978. godine).

Na početku knjige dat je kratak istorijat anglo-jugoslovenskih književnih veza sa posebnim naglaskom na posleratnom periodu u kojem su one naglo intenzivirane. Pojačana recepcija književnih dela sa engleskog govornog područja, po mišljenju autorke, nije izvedena sa dovoljno sistematičnosti i kritičnosti. Ova se ocena odnosi i na roman koji je, kao dominantni književni žanr modernog doba i glavni medij posredovanja umetničkih ideja, uzet za isključivi predmet analize. Takođe je, prevashodno zbog prostorno-vremenskih ograničenja, iz analitičkog postupka izostavljen veliki broj napisa koji se odnosio na književne tvorevine manje ili veoma male umetničke vrednosti kao što su akcioni romani, naučna fantastika, autobiografije, istorijska dela i tome slično. Redukcija obima istraživanja je, međutim, samo donekle olakšala posao autorki koja je u dužem periodu analizirala ogroman broj kritičkih osvrti iz raznih publikacija štampanih na srpskohrvatskom jezičkom području, odnosno na teritorijama sada zasebnih država Srbije, Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Raspad Jugoslavije koji je, razume se, delovao kao otežavajući faktor

za prikupljanje građe, jedan je od uzroka zbog kojih je 1985. godina uzeta kao uslovna granična godina istraživanja.

Uprkos ne malim preprekama, dr Biljana Đorić-Francuski je predanim, višegodišnjim radom sastavila impozantnu bibliografiju kritičkih napisa koja sadrži četrsto sedamdeset pet jedinica – eseja, studija, prikaza, predgovora, manjih beležaka i osvrta. U ovu brojku nisu uključeni oni napisi za koje se smatralo da nisu imali osobitog uticaja na domaću čitalačku publiku kao što su članci naših autora na stranom jeziku, a i oni koji „ne odražavaju tokove naše kritičke misli“ (9) što će reći da se njima parafraziraju ili pak direktno prenose stavovi strane kritike. Godina iz koje datiraju prvi napisi koje autorka analizira (1945) takođe je uslovno određena budući da delo inkorporira i manji broj osvrta na romane koje su engleski pisci objavili u toku Drugog svetskog rata. Osim toga, prezentirani su i osvrta na prikaze romana onih pisaca koje dr Svetozar M. Ignjačević iz određenih razloga nije mogao uključiti u svoju disertaciju a koji su stvarali u periodu između dva rata kao i u toku samog rata.

Drugi deo uvoda monografije sadrži bio-bibliografske podatke o svim romanopiscima čija su dela obrađivana u našoj posleratnoj književnoj kritici makar i putem najkraćeg kritičkog osvrta. Predstavljeno je ukupno četrdeset pet spisatelja počev od Somerseta Moma (Somerset Maugham, 1874-1965) i Ajvi Kompton-Bernet (Ivy Compton-Burnett, 1884-1969), koji po stilu zapravo pripadaju devetnaestom veku u kojem su i rođeni. Potom dolaze istaknuti autori sredine stoleća, koji se danas smatraju pripadnicima starije generacije, poput Ivline Voa (Evelyn Waugh, 1903-1966) i Greama Grina (Graham Greene, 1904-1991), kao i predstavnici grupe „gnevnih mladih ljudi“ Kingzli Ejmis (Kingsley Amis, 1922-1995), Džon Brejn (John Braine, 1922-1986) i Džon Vejn (John Wain, 1925-1994). Spisak obuhvata i autore srednje generacije: Dejvida Lodža (David Lodge, 1935-), Donalda Majkla Tomasa (Donald Michael Thomas, 1935-) i Margaret Drebl (Margaret Drabble, 1939-), a i nešto mlađe stvaraocice, rođene posle rata, kao što su Džulijan Barns (Julian Barnes, 1946-) i Gream Svift (Graham Swift, 1949-). Tu su i poznati naturalizovani engleski pisci Salman Ruždi (Salman Rushdie, 1947-) i Kazuo Išiguro (Kazuo Ishiguro, 1954-). Imperativ sveobuhvatnosti učinio je da i manji autori poput Herberta Bejtsa (Herbert Ernest Bates, 1905-1974), Edne O'Brajen (Edna O'Brien, 1932-) i još nekih budu uvršćeni u spisak.

Centralni deo knjige obuhvata minucioznu analizu prikupljenog materijala. Postupak koji je autorka odabrala kao uobičajen u ovakvoj vrsti istraživanja jeste „prezentiranje građe putem faktografsko-deskriptivnog rezimiranja sadržine svake izdvojene bibliografske jedinice.“ (11) Krećući se širokim sinhronim dijapazonom raznolikih kritičkih napisa, dr Biljana Đorić-Francuski se potvrđuje kao vrsni poznavalac engleskog posleratnog romana. Uzdržavajući se od reinterpretacije opštih mesta iz analiziranih članaka koji se tiču biografija i fabuliranja, ona se usredsređuje na sumiranje originalnih stavova i ocena naših kritičara, efektno potkrepljujući zaključke kratkim citatima i parafrazama. Pristupajući svom zadatku sa finim osećanjem mere, dr Đorić-Francuski je u potpunosti izbegla monotoniju i suvoparnost ostavivši pri tom dovoljno prostora za sopstvene implicitne aksiološke sudove kritičkih napisa. Ispod mirnog, analitičkog tona nazire se duboka pasija koju autorka gaji prema predmetu proučavanja i koja je odlučujuće uticala da fizionomija svakog pojedinačnog kritičkog osvrta bude uspešno preneti. Dok čitamo sažete

komentare dr Biljane Đorić-Francuski, pred nama se lagano otvara mozaična slika srpskohrvatske recepcije engleskog romana širokoga spektra.

Na početku centralnog dela monografije predstavljena je recepcija engleskih romanopisaca u početnom stadijumu kojeg karakteriše ideološka isključivost. Vrativši sa pet decenija u prošlost, bivamo svedoci žestokih napada na romane Oldosa Hakslija (Aldous Huxley, 1894-1963) i Džona Bojntona Pristlija (John Boynton Priestley, 1894-1984). Ne ostajemo prikraćeni ni za prikaz zanimljivih situacija kada kritičar, slučajno ili namerno, pogrešno interpretira stavove drugog kritičara sa kojim polemíše. Osim toga, autorka sa velikom preciznošću uočava zapanjujuće faktografske greške u napisima pojedinih plodnih prikazivača kojima, međutim, engleska književnost nije bila uža struka. Naspram ovakvih primera nekompetentne kritike stoji znatan broj onih analitičara čije originalne i lepo formulisane ocene dr Biljana Đorić-Francuski sa zadovoljstvom predočava. U pitanju su ugledni proučavaoci engleske literature kao što su Vida Marković, Gordana Todorović, Ivo Vidan, Svetozar Koljević, Tomislav Sabljak i drugi.

U trećem delu monografije, autorka sumira rezultate svog istraživanja. Sistematizacijom prikupljene građe, ona je došla do zaključka da se u analiziranom periodu mogu izdvojiti četiri faze u kojima je recepcija dela engleskih romanopisaca naizmenično fluktuirala. U prvoj fazi, koja traje do početka šezdesetih godina dvadesetog veka, primetan je porast napisa o engleskim romanopiscima koji se dešava paralelno sa napuštanjem tradicija soc-realizma i većim okretanjem ka zapadnoj literaturi. Šezdesete godine su, sudeći prema rezultatima istraživanja, „zlatni period“ recepcije engleskog romana, dok su sedamdesete i početak osamdesetih period stagnacije što se tiče broja napisa ali ne i broja spisatelja čija se dela kritički obrađuju. Krajem analiziranog perioda autorka ustanovljava ponovni porast interesovanja za engleski roman među našim kritičarima i naglašava da se takav trend nastavio sve do raspada jugoslovenskog govornog područja. Na kraju monografije (Tabela 1), dat je grafički prikaz sinhrona analize u kojem se može videti broj kritičkih napisa po godinama u analiziranom periodu. Uz njega autorka daje i tabelarni prikaz dijahrone analize (Tabela 2), koji pokazuje broj kritičkih napisa po godinama za svakog pojedinačnog romansijera u datom periodu. Obimna bibliografija, koja prethodi pomenutim tabelarnim prikazima, raspoređena je u tri zasebne celine. *Prilog A* sadrži spisak radova iz oblasti anglo-jugoslovenskih kulturnih i književnih veza. U *Prilogu B* pobrojani su zvanični bibliografski izvori i pregledani književni časopisi, listovi, zbornici i ostale periodične publikacije, dok u *Prilogu C* nalazimo bibliografiju kritičkih napisa. Poslednja dva priloga su još jedno svedočanstvo veličine ostvarenog analitičkog zahvata.

Ciljevi istraživanja su, prema svim pokazateljima, u zadovoljavajućoj meri ostvareni. Kao prvo, autorka je identifikovala pisce o kojima su naši kritičari najviše pisali i precizno ukazala na promene u intenzitetu i kvalitetu recepcije dela engleskih romanopisaca. Što se tiče uzroka pomenutih oscilacija, dr Biljana Đorić-Francuski ističe da ih nije moguće u potpunosti objasniti budući da recepcija umetničkih dela ne zavisi samo od književnih faktora već i od društveno-istorijskog okruženja, političkih i drugih aspekata čiju bi analizu bilo nemoguće izvesti u okvirima jedne ovakve studije. Osim toga, autorka je, u nastojanju da izbegne predimenzioniranost analize, odustala i od sintetizovanja podataka o deset pisaca koji su stvarali u

međuratnom periodu sa podacima koje je u svojoj studiji izneo dr Svetozar M. Ignjačević, čime bi se uspostavio još jači kontinuitet sa prethodnim delom.

Ove parcijalnosti, na koje autorka sama skreće pažnju, ni za trenutak ne umanjuju neosporne kvalitete ovog rada. Posebno je vredno zapažanje da su stavovi naših književnih kritičara, uz malobrojne izuzetke, uglavnom u saglasju sa engleskom književnom kritikom kao i da ton naše kritike o nekom engleskom spisatelju zavisi od trenutka u kojem se piše i da izrečeni sudovi vremenom bivaju korigovani. Njihova komplementarnost, unisonost, kao i disonantnost u toku dužeg vremenskog perioda ocrtavaju onaj tragalački horizont ka kojem bi, po dr Biljani Đorić-Francuski, trebalo da se upute budući komparativisti. U zaključku studije se direktno ukazuje na propuste u recepciji dela pojedinih engleskih pisaca. Naročito je takav slučaj sa modernim engleskim piscima od kojih će „nakon 1985. godine pažnju naše kritike zaokupljati samo Džulijan Barns i Kazuo Išiguro.“ (349) Najzad, na kraju knjige, autorka se fokusira na paradoksalnu pojavu da su manji engleski pisci kod nas masovno prevedeni i da su im dela štampana u velikim tiražima, iako im ni naša a ni engleska kritika nisu posvetile naročitu pažnju. S druge strane, kasnilo se preko trideset godina sa prevođenjem dela Džordža Orvela, Tolkina ili Goldinga. Tešnja saradnja između kompetentnih kritičara, prevodilaca i izdavača, smatra dr Đorić-Francuski, smanjila bi rizik od mogućnosti da se recepcija engleske književnosti i dalje kreće neželjenim tokovima.

Izneti kvaliteti nesumnjiv su dokaz da je monografija dr Biljane Đorić-Francuski hvale vredno naučno delo kojim je ostvaren veliki doprinos srpskoj komparatistici i književnoj kritici. Ova knjiga, koja ni u čemu ne zaostaje za studijama njena dva znamenita prethodnika dr Svetozara M. Ignjačevića i dr Marije L. Šerbedžije, predstavlja riznicu korisnih podataka i pouzdan je putokaz daljim istraživanjima u oblasti recepcije engleske književnosti na našim prostorima. Kao takvo, delo se samo preporučuje kako onima koji počinju da studiozno izučavaju kulturne veze između dva geografski udaljena regiona tako i iskusnim proučavaocima koji su u srpskoj anglistici već ostavili traga.